

KETTÂNÎ, Muhammed b. Ca'fer

12. *el-Mevlidü'n-nebevî*. Fas ve Rabat'ta birçok defa basılmıştır. 13. *el-Yümn ve'l-is'âd bi-mevlidi hayri'l-'îbâd* (Rabat 1926).

BİBLİYOGRAFYA :

Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, neşrederinin girişi, s. e-y; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, s. 436-437, 468; Serkis, *Mu'cem*, II, 1545-1546; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 890-891; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Süde, *Delilü mü'errihî'l-Magribi'l-ağşâ*, Dârülbeyzâ 1960-65, I, 68, 109, 123-124; II, 356; ayrıca bk. İndeks; a.m.f., *İthâfî'l-mütâli' bi-vefeyâtî a'lâmi'l-karnî's-şâliş 'aşer ve'r-râbi' (Meusû'atü a'lâmi'l-Magrib içinde*, nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1996, VIII, 2961-2964; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 515-518; a.m.f., *et-Terâtibü'l-idâriyye* (Özel), tercüme edenin önsözü, I, s. XV; Fevzî Abdürrezzâk, *el-Maḥbû'âtü'l-haceriyye fi'l-Magrib*, Rabat 1406/1986, s. 171; M. Abdülatîf Sâlih el-Ferfûr, *A'lâmü Dımaşk*, Dımaşk 1408/1987, s. 286-287; Muhammed el-Menûnî, *el-Meşâdirü'l-'Arabiyye li-târîhi'l-Magrib*, Muhammediye 1410/1989, II, 209-210, 216, 221, 223, 226, 265; M. Zâhid el-Keveserî, *et-Tahrîrü'l-veciz fi mâ yebteğihî'l-müsteciz* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Halep 1413/1993, s. 78-79; Zeki M. Mücâhid, *el-A'lâmü's-Şarkıyye*, Beyrut 1994, I, 367-368; Muhammed b. Abdullah et-Telîdî, *Türâşü'l-Meğâribi fi'l-hadîşi'n-nebevî*, Beyrut 1416/1995, s. 73, 83, 143, 150, 197, 289; ayrıca bk. İndeks; Muhyiddin Atıyye v.dğr., *Delilü mü'ellefâti'l-hadîs*, Beyrut 1416/1995, I, 320; II, 578, 643; F. J. Harahap, "The Fatwâ of Muhammad Bin Ja'far al-Kattânî Concerning with the Wearing of the Turban", *IQ*, XLII/3 (1998), s. 188-199; A. Faure, "al-Kattânî", *EP* (İng.), IV, 774. AHMET ÖZEL

KETTÂNİYYE

(الكتانية)

Muhammed b. Abdülkebir el-Kettânî'ye (ö. 1327/1909) nisbet edilen bir tarikat (bk. KETTÂNÎ, Muhammed b. Abdülkebir).

KEVÂKİBÎ,

Abdurrahman b. Ahmed

(عبد الرحمن بن أحمد الكواكبي)

Seyyid Abdurrahmân b. Ahmed b. Mes'ûd el-Kevâkibî (1854-1902)

Osmanlı yönetimine karşı reformcu düşünceleriyle tanınan gazeteci ve yazar.

Halep'te dünyaya geldi. Doğumuyla ilgili olarak 1848-1855 yılları arasında çeşitli tarihler kaydedilmekle birlikte kaynakların çoğunda verilen tarih 1854'tür. Küçük yaşta annesini kaybettiği için ço-

cukluk yıllarının bir kısmını Antakya'daki teyzesinin yanında geçirdi. Türkçe'yi burada öğrenmeye başladı. 1865'te Halep'e dönerek Kevâkibî ailesi tarafından kurulmuş olan, o yıllarda müdürlüğünü babasının yaptığı el-Medresetü'l-Kevâkibiyye'de öğrenimine devam etti. Türkçe ve Arapça'nın yanı sıra Farsça öğrendi. 1872-1876 yıllarında Halep vilâyeti resmî yayını olan ve Arapça-Türkçe çıkan *Fırat* gazetesinde muharrir olarak çalıştı. 1877'de Hâşim Attâr ile birlikte Halep'in ilk özel Arapça gazetesi olan haftalık *eş-Şehbâ'ı* çıkardı. Reform yanlısı bir tavır takınan ve zaman zaman Halep Valisi Kâmil Paşa'nın uygulamalarını eleştiren gazete on altı sayı yayımlandıktan sonra vilâyet emriyle kapatıldı. Bunun üzerine Kevâkibî, Temmuz 1879'da yine haftalık olarak Türkçe ve Arapça *İ'tidal* gazetesini çıkarmaya başladı. Bu gazete de 6. sayısında *Mısır* ve *Cennet* gazetelerinden naklettiği, Tunuslu Hayreddin Paşa'nın sadâretten istifası hakkında Avrupa'da neşredilen bazı gazetelerdeki haberlerden oluşan eleştirel yazı üzerine Ekim 1879'da kapatıldı. Kevâkibî'nin adı geçen gazetelerdeki makaleleri John Daye tarafından *Şihâfetü'l-Kevâkibî* adıyla kitap haline getirilmiştir (Beyrut 1984).

Kevâkibî gazetecilikten vazgeçerek 1880'li yılların başından 1898'e kadar Halep vilâyetinde Menâfi Sandığı vekilliği, Ticaret Mahkemesi üyeliği, Ticaret Odası reisliği, Belediye reisliği, Mahkeme-i Şer'iyye başkâtipliği gibi görevlerde bulundu. Resmî görevleri sırasında vilâyet üst düzey yöneticileriyle hep ters düştü, onların icraatlarını eleştirdi. Bir ara valinin hayatına kastettirmek suçundan birkaç ay hapsedildi. Zaman zaman serbest mesleğe atılan Kevâkibî tütün ticaretinde ve hukuk bürosu çalıştırma denemelerinde başarısız oldu. 1892 yılında, Vali Ârif Paşa'yı zor duruma düşürmek amacıyla bir kısım müslüman gençleri organize ederek Fransa, İngiltere ve İtalya konsolosluklarını taşlatmakla suçlanmış, bunun üzerine Sultan Abdülhamid, Kevâkibî hakkında soruşturma başlatılmasını istemiştir. 1895'te ise Şeyhülislâm Hâlidefendizâde Cemâleddin Efendi tarafından Kevâkibîzade Abdurrahman Efendi'ye dördüncü rütbeden Mecidî nişanı verilmesi teklif edilmiştir. Sultanla doğrudan görüşebilen Halepli Şeyh Ebû'l-Hüdâ es-Sayyâdî aracılığı ile kadılığa tayinini isteyen Kevâkibî, bundan bir sonuç alamayınca Osmanlı yönetimiyle ilişkisini ke-

serek Kahire'ye gitmek üzere Halep'ten ayrıldı (1898).

1897-1898 kışında Kahire'ye gelen M. Reşid Rızâ vasıtasıyla reformcu çevrelerle görüşen Kevâkibî Halep'te iken yazdığı, ancak muhtevastından dolayı yayımlamadığı yazılarını bir hayli genişleterek neşretti. Bunlardan ilki Seyyid Furâtî takma adıyla basılan *Ümmü'l-kurâ* adlı kitabıydı. Eser *el-Menâr*'da Nisan 1902 – Şubat 1903 tarihleri arasında tefrika edilmesiyle geniş okuyucu kitlesine ulaştı. İkinci eseri *Ṭabâ'î'u'l-istibdâd ve meşâri'u'l-isti'bâd* ise önce Rehhâle K. takma adıyla *el-Mü'eyyed* gazetesinde tefrika edildi (1900). ardından kitap haline getirildi. Kevâkibî bu yazılarıyla Hidiv Abbas Hilmi'nin dikkatini çekti. XIX. yüzyılın sonlarına doğru Mısır'ı II. Abdülhamid muhaliflerinin bir nevi sığınağı haline getiren Abbas Hilmi, Abdülhamid rejimine karşı olan Kevâkibî ile ilgilendi. Hatta yaygın bir söylentiye göre kendi propagandasını yaptırmak amacıyla Kevâkibî'ye aylık 50 Mısır lirası maaş bağladı; 1901 yılında onu Kuzey Afrika, Arap yarımadası ve Hindistan'ı içeren bir seyahate gönderdi. Kevâkibî bu seyahatten Kahire'ye döndükten birkaç ay sonra vefat etti (Haziran 1902). Kardeşi Mes'ûd Kevâkibî, II. Meşrutiyet'in ilânından sonra oluşturulan mecliste Halep mebusu olarak görev yaptı.

Kevâkibî yönetim aleyhtarı tavırlarıyla, özellikle de Osmanlı ve Abdülhamid karşıtı fikirleriyle tanınmaktadır. *Ümmü'l-kurâ* adlı eserindeki hilâfet karşıtı fikirlerinden dolayı Abdülhamid çok endişelenmiş, kitabın Osmanlı Devleti dahilinde dağıtımını yasaklamanın ötesinde Şeyh Ebû'l-Hüdâ aracılığı ile Kevâkibî'yi İstanbul'a getirterek pasifize etmeye çalışmıştır. Ancak Kevâkibî, sultanın yönetimiyle bağlarını tamamen kopararak doğrudan Abdülhamid'in şahsî idaresini konu alan *Ṭabâ'î'u'l-istibdâd*'ı yayımlamıştır. Kitabın ismi dahi muhaliflerinin müstebitlikle suçladığı Abdülhamid'in endişelerini arttırmaya yetmiştir. Başlangıçta dar bir çevreye ulaşabilen Kevâkibî'nin eserleri, onun XX. yüzyılın ikinci yarısında Arap milliyetçilerinin fikirlerine itibar ettiği önemli isimlerden biri haline gelmesiyle birçok defa basılmış ve önce Muhammed Amâre tarafından *el-A'mâlü'l-Kâmile li-'Abdurrahmân el-Kevâkibî* adıyla (Kahire 1970), daha sonra gazete yazılarını da içeren bütün çalışmalarını Muhammed Cemâl Tahhân tarafından *el-A'mâlü'l-Kâmile li'l-Kevâkibî* başlığıyla (Beyrut 1995) neşredilmiştir.

Muhteva bakımından W. Scamen Blunt'ın, Muhammed Abduh ve çevresinin fikirlerinden etkilenerek hazırladığı *The Future of Islam* adlı eseriyle benzerlikler taşıyan *Ümmü'l-ğurâ*, mühtedi bir İngiliz'in de aralarında bulunduğu yüzündeki farklı müslüman toplumları temsil eden hayal mahsulü yirmi iki delegenin 1899 hac mevsiminde Mekke'de Mu'temerü'n-nehdâti'l-İslâmiyye adlı on iki oturumluk bir toplantıya katılarak İslâm dünyasının içinde bulunduğu şartlar, geri kalış sebepleri ve gelecekte yapılması gerekenler konusunda gerçekleştirdikleri müzakereleri ve aldıkları kararları ihtiva etmektedir. Eserdeki fikirler aslında sadece Kevâkibî'ye ait değildir. Reşid Rızâ'nın kendi ifadesine göre (*el-Menâr*, XXXII/2, s. 114) Kevâkibî Kahire'ye geldikten sonra Reşid Rızâ ve çevresi tarafından kitabın orijinal metni üzerinde uzun müzakereler yapılmış ve eser bir bakıma reformcu çevrenin tasvip ve katkısını içeren bir metin haline getirilmiştir.

Kevâkibî müslümanların ve özellikle Araplar'ın geri kalmasından Osmanlılar'ı sorumlu tutar. Ona göre Osmanlılar en güçlü oldukları dönemde bile İslâm'a hizmet etmemişler, aksine Abbâsî hilâfetine son vererek ve Araplar'ın eserlerini yok ederek dine büyük zarar vermişlerdir. Kevâkibî'nin düşüncesinde Osmanlı karşıtlığı o kadar merkezî bir yere sahiptir ki İspanya'nın, Hindistan'ın ve Orta Asya'nın gayri müslimlerin yönetimine girmesinden de Osmanlılar'ı sorumlu tutar. Kevâkibî'nin Türkler'e karşı ön yargısı Türkler'in Araplar'ı sevmediği var sayımına dayanmaktadır. Buna delil olarak da Türkler'in İslâmiyet'i kabul etmelerine rağmen Arapça'yı ve Arap kültürünü benimsemelerini gösterir. Zira ona göre Araplık ve İslâm birbirinden ayrılmaz. Yazılarında Araplığa vurgu yapmakta ve İslâmî uyanışın ancak Araplar'ca sağlanabileceğini söylemektedir. Türkler'i uyguladıkları merkezî politikadan dolayı da eleştiren Kevâkibî, adem-i merkezîyetçi yönetim anlayışının hâkim kılınmasını ve Osmanlı Devleti'nde Türkler'le Araplar'ın hak ve sorumluluklar bakımından eşit olmasını savunmaktadır.

İslâmî uyanışın sağlanabilmesi için Araplar'a çok merkezî bir yer atfeden Kevâkibî, hilâfetin Kureyş kabilesine mensup bir Arap'a verilmesini ve hilâfet merkezinin de Mekke olmasını açıkça teklif eden ilk Arap olma özelliğini taşımaktadır. Halife, müslüman toplumlardan seçilecek üyelerden oluşacak bir hey'et-i şûrâ

tarafından belirlenecektir. Belli bir süre için seçilen halifenin siyasî ve idarî anlamda otoritesi Hicaz'la sınırlı kalacak, ancak hey'et-i şûrâ vasıtasıyla bütün İslâm dünyasının dinî işleriyle ilgilenebilecektir.

Muhteva ve tertip bakımından Vittorio Alfieri'nin *Della Tirannide* adlı eserinden belirgin şekilde etkilenmiş olan *Tabâ'î'u'l-istibdâd* isim vermeden Abdülhamid rejimini hedef alan bir eserdir. Bir bakıma *Ümmü'l-ğurâ*'yı tamamlayıcı nitelikte olan bu kitabında Kevâkibî istibdadı din, bilim, eğitim, ahlâkî değerler, refah ve ilerleme gibi konular açısından inceler. İslâm dünyasının en önemli probleminin cehalet olduğunu, cehaletin ise siyasî istibdattan kaynaklandığını, istibdadın bilginin yayılmasını engellediğini, dinî prensipleri tahrip ederek ahlâkî değerleri bozduğunu, insanların kendi menfaatlerini düşünerek müstebit idarecilere itaat ettiklerini ileri sürmektedir. İstibdat korkunun hâkim olduğu öyle bir ortam hazırlar ki bundan müstebit dahil kimse kurtulamaz. Korku ise cehaletin bir sonucudur. Kevâkibî, Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidin dönemlerinde siyasî hürriyet anlayışına dayalı demokratik yönetimler kurulduğunu, zira Kur'an'ın adalete, eşitliğe ve şûraya önem verdiğini, daha sonra İslâm devletlerinde saltanat anlayışının hâkim olduğunu, bunun ise kişisel yetenekleri körelttiği için müslümanların geri kalmasına sebep olduğunu vurgulamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, İrâde - Dâhiliye, nr. 64342, 14 Şevval 1296; BA, Y.MTV, nr. 62/77, 19 Mayıs 1308; BA, Y.A.RES, nr. 78/5, 8 Rebiülâhîr 1313/16 Eylül 1311; Abdurrahman b. Ahmed el-Kevâkibî, *Ümmü'l-ğurâ*, Beyrut 1986; a.mlf., *Tabâ'î'u'l-istibdâd ve mesâri'u'l-isti'bâd*, Beyrut 1406/1986; Filib di Tarrâzi, *Târîhu's-şihâfeti'l-'Arabiyye*, Beyrut 1913, II, 221-223; Mahmud Nedim Bey, *Arabistan'da Bir Ömür* (der. Ali Birinci), İstanbul 2001, s. 173-177, 193-201; Khaldun S. al-Husry, *Three Reformers: A Study in Modern Arab Political Thought*, Beyrut 1966, s. 55-112; Abbas Mahmûd el-Akkâd, *'Abdurrahmân el-Kevâkibî*, Beyrut 1969; Muhammed Amâre, *el-A'mâlü'l-kâmile li-'Abdurrahmân el-Kevâkibî*, Kahire 1970; a.mlf., *'Abdurrahmân el-Kevâkibî*, Kahire 1984; M. Abdurrahman Berc, *'Abdurrahmân el-Kevâkibî*, Kahire 1972; E. Kedourie, "The Politics of Political Literature: Kawakibi, Azoury and Jung", *Arabic Political Memoirs and Other Studies*, London 1974, s. 107-123; J. Daye, *Şihâfeti'l-Kevâkibî*, Beyrut 1984; a.mlf., *el-İmâm el-Kevâkibî*, London 1988; George Katture, *Tabâ'î'u'l-Kevâkibî fi Tabâ'î'i'l-istibdâd*, Beyrut 1407/1987; E. Tauber, *The Emergence of the Arab Movements*, London 1993, s. 25-32; a.mlf., "Three Approaches,

One Idea: Religion and State in the Thought of Abd al-Rahman al-Kawakibi, Najib Azuri and Rashid Rida", *BRISMES*, XXI/2 (1994), s. 190-198; M. Cemâl Tahnân, *el-A'mâlü'l-kâmile li'l-Kevâkibî*, Beyrut 1995; *el-Menâr*, V, Kahire 1320/1902, s. 237-240, 276-280; XXXII (1350/1932), s. 114-115; S. G. Haim, "Alfieri and al-Kawakibi", *OM*, XXXIV/7 (1954), s. 321-334; a.mlf., "Blunt and al-Kawakibi", *a.e.*, XXXV/3 (1955), s. 132-143; a.mlf., "al-Kawakibi", *EP* (İng.), IV, 775-776; R. Raz, "Interpretations of Kawakibi's Thought, 1950-1980s", *MES*, XXXII/1 (1996), s. 179-190; J. G. Rahme, "Abd al-Rahman al-Kawakibi's Reformist Ideology, Arab Pan-Islamism, and the Internal Other", *Journal of Islamic Studies*, X/2, Oxford 1999, s. 159-177.

ŞİT TUFAN BUZPINAR

KEVÂKİBÎ, Muhammed b. Hasan

(محمد بن الحسن الكواكبي)

Şemsüddîn Muhammed b. el-Hasen
b. Ahmed el-Kevâkibî el-Halebî
(ö. 1096/1685)

Hanefî fakihî.

1018 (1609) yılında Halep'te doğdu ve orada yetişti. Babasının amcası Muhammed b. Muhammed el-Kevâkibî ve Cemâleddin el-Bâbüli başta olmak üzere birçok âlimden ders aldı. Akfî ve naklî ilimlerde kendisini yetiştirerek genç yaşta eser vermeye başladı. Halep müftülüğüne tayin edildi. Ömrünün sonuna kadar devam ettirdiği görevi boyunca öğretim faaliyetlerini de sürdürdü ve aralarında Bahşî ve Berzencî gibi önemli şahsiyetlerin bulunduğu birçok talebe yetiştirdi. Devrinin ilim ve devlet adamlarının övgü ve saygısını kazanan Kevâkibî'nin bunlardan bazılarıyla istişarî mahiyetli yazışmaları olmuştur. Şeyhülislâm Minkârizâde Yahyâ Efendi tarafından kendi makamına lâiyk görüldüğü de rivayet edilir. Şair ruhlı bir kişiliği olan Kevâkibî, nezaket ve alçak gönüllülüğü yanında herkesin seviyesine hitap edebilme kabiliyeti sayesinde köklü beşerî ilişkiler geliştirmeyi başarmıştır. Zillet ve acziyet hissi doğuran bazı günahların kibre sevkeden taatlerden evlâ olduğunu söyleyerek nezih eğlence ve müzik meclislerine katıldığı da belirtilir. Kevâkibî 3 Zilkade 1096 (1 Ekim 1685) tarihinde vefat etti.

Eserleri. 1. *Manzûmetü'l-Kevâkib*. Ebül-Berekât en-Neseffî'nin fıkıh usulüne dair *Menârü'l-envâr*'ının manzum şeklidir (Kahire 1317). 2. *İrşâdû't-tâlib ilâ Manzûmeti'l-Kevâkib*. Bir önceki eserin bizzat müellifi tarafından yapılan şer-